

METONYMY AS A MEANS OF NOMINATION

Albena Baeva

Bishop Constantine Preslavski School, Shumen, Bulgaria, a.baeva@shu.bg

Abstract: Metonymy, as well as metaphor, are the subject of numerous studies, both from a more general theoretical aspect and through specific studies of metaphors and metonymies in individual languages. The interest in these means of nomination is rooted in the imagery and expressiveness they create, and the various functions they perform. Since the time of Aristotle, interest in the tropics has not ceased to interest people. Ancient rhetoric pays attention to the effects that are achieved through them, in contrast to more modern research, which pays attention to their role in creative thinking.

Our interest in metonymy is in connection with the study of the peculiarities of Naiden Gerov's Dictionary and the place that this means of naming occupies in its general corpus. The nature of the article is descriptive - to describe the metonymies found in the dictionary, which would be the basis for comparison with later language stages.

Keywords: nomination, metonymy

МЕТОНИМИЯТА КАТО СРЕДСТВО ЗА НОМИНАЦИЯ

Албена Баева

ШУ „Епископ Константин Преславски“, България, a.baeva@shu.bg

Резюме: Метонимията, както и метафората, са предмет на многобройни изследвания, както от по-общ теоретичен аспект, така и чрез конкретни изследвания на метафори и метонимии в отделните езици. Интересът към тези средства за номинация се корени в създаваната от тях образност и експресивност, и различните функции, които изпълняват. От времето на Аристотел интересът към тропите не спира да занимава хората. Античната реторика обръща внимание на ефектите, които се постигат чрез тях, за разлика от по-съвременните изследвания, които обръщат внимание върху тяхната роля за творческото мислене.

Нашият интерес към метонимията е във връзка с изследване на особеностите на Речника на Найден Геров и мястото, което това средство за назоваване заема в общия му корпус. Характерът на статията е описателен – да опишем откритите в речника метонимии, което би било основа за сравняване с по-късни езикови етапи.

Ключови думи: номинация, метонимия

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Един от основните въпроси на семантиката са средствата за номинация. Всички изследователи са единодушни, че метафорите и метонимии в този процес са особено важни. Въпреки писаното немалко за ролята на метонимията (Л. Андрейчин), за глаголната метонимия в частност, тук си поставяме скромната цел да открием ролята а метонимията при някои назовавания. За източник ни служи речникът на Найден Геров. Не претендираме за изчерпателност.

Същността на метонимията се изразява в пренасянето на означаващи поради съседство на означаемите. Съседството (близостта) може да бъде пространствена, временна, причинна. Е. Павлова отбелязва, че за метонимията са характерни всякакви отношения (място, време и др.) с изключение на подобие, сходство, които са характерни за метафората (Павлова, 1982; Москвин, 2016). Подробно изследване на метафората и метонимията на съществителните имена предлага Е Пернишка (Пернишка, 1993). Според изследователката понятието близост не е много ясно, но то се определя като близка последователност във времето, отношения на причина и последица и е достатъчно ясно.

2. ИЗЛОЖЕНИЕ

Метонимите в речника на Н. Геров са много по-малко в сравнение с метафорите. Една от най-известните метонимии е езикът като говор, свързан с органа на говора, днес вече мъртва. Вилица е метоним за долна челюст, воденица за всичко, което се мели; вретено – за нещо обло, което се върти, прежда на едно вретено; венец за венчило; званица – поканена на сватба; съд за калесване на званици; кръчма – черпня; рог – за свирня; чин – отделение ученици; гюбреница - вид гъба; каден вечер за Бъдни вечер.

В речника на Найден Геров откриваме вечерня, пдвечерка (молитва привечер), вечерници (хоро, което жътвари играят след вечеря късно), вечерка (седянка). Летнина (пролетнина) и есенници (зимница) са съответно жито, което се сее напролет и наесен. В тези случаи пренасянето е по време. Също при обед,

жътва, зора. Признакът време важи и за петровки (ябълки), нощно пиле – название на прилепа, както и за растения назовани великденче, гергевденче, еньовче. Връзка с времето има и при дъждовник, за който Геров пише, че животното „излиза от дупката си кога вали дъжд“ (Геров, 1, 1975, с. 383). Стара метонимия е Вечерница за вечерна звезда, съответно Зорница и Денница.

Синекдотично назоваване, чрез синекдоха, на принципа *pars pro toto* се открива най-вече при назоваване на животни, но и при растението гологлавенче. Чрез същия признак е назована и рибата главоч, главуш (сом). Животни, назовавани по характерна част от тялото са гушавец, гушлан (птица чапла), белогъзка (белотрътка), деригъзица (сойка), мърдогъзица и стърчиопашка, червеношийка, червенокос, клюводръвец, клювидърво и клюкай дърво и др. (кълвач), риба червеноперка. Хубава синекдоха е названието кукуносец (с дълъг нос). Към тези названия може да се прибави и пиши-рог, название на охлюва, също по характерна част от тялото и дейност, свързана с нея. Метонимично назоваване на кукувицата е чрез вика на птицата – кук и куко (Каквото куко, таквоз и пипи) (Геров, 2, 1976, с. 428).

Метонимия има при назоваване на месеца по името на най-тачения светец (празник) през съответния месец – според Димитровден - Димитровски (октомври), Гергъовски (април), Еневски (юни), Никулски (декември), по дейност – жътва за месец юли. Тук, освен метонимия, има и елипси – Димитровски месец (срв. Младенов, 1979, с. 203). Метонимично название и на дни, освен на месеци – мечкин ден, мишин ден и др.

И други стари метонимии е отбелязал Найденов Геров в речника си. Кръв като метоним на род, сой. Души за човек, човеци е по скоро синекдоха. Старото метонимично пренасяне на материала върху изработеното от него (дреха) се открива при аба, бало, сукно (вид сукман). По същия начин са образувани и метонимите за желяза в значение на окови, букаи от желязо, злато за златни пари, бакър за медни съдове и медни пари. Капа за човек, келявица за глава е конотативно обогрена.

Интересни метонимии предлага Н. Геров за уста и хляб. Хлебарница за уста – срв. Работят му хлопат му хлебарниците (Геров, V, с. 601) и фурник, пещник и пещерник за пита хляб. При фурник, пещник метонимичното назоваване довежда до елиписа. Пещерник е дало метафора за здрав, пълен и червендалест човек. Срв. Занесе им цяла фурна хляб (Геров, I, с. 476); пещник – пита хляб – Два пещника хляб, Геров, IV, с. 29). Доскоро по селата можеше да се чуе пещник за кухня чрез метонимия. Грънци е метоним за пещ от пръст с грънци по нея. От своя страна хляб е метоним за прехрана и за зърнени произведения. Кахве като питие. Село е метоним за жителите на село – селяни. Стари метонимии са сабя дамаския, дамаскини – поучения в църква, по собствено име, Апостол за Деяния на апостолите. Метоним за бой е меше. Яде едно меше, яде един бой. Ударих му едно меше (Геров, III, с. 63). Тук връзката е прозрачна – средство, вероятно от използване на дъбови пръчки, впоследствие връзката се забравя. Рало се използва вместо оран – Семето се сее след второ рало, и място, колкото може да се изоре в един ден – Пет рала лозя и десет рала нивя (Геров, V, с. 72-73).

Мочник е метоним за „процепка на потури, на гащи за пикане през нея“ (Геров, III, с. 84). За същия предмет (копчелък) има и метафора – дюкян. Това е рядко срещано – два типа преносни названия. И ако съседството при метонима е ясен, то общите признаци за метафоричното название могат да предизвикат колебания, доколкото дюкян е определен у Геров като място, дете е наредена стока за продан. Може да се предположи като общ признак отваряне и затваряне.

Стари метоними, свързани с части на човешкото тяло, са отбелязани у Геров – ръка: начин, по който някой пише – Има хубава ръка. Тук отношението е инструментално – ръката като инструмент. Уста има, език няма – не може да говори, не обича да приказва. За лош език – Езикът понякога глава сече. За добър език (и лош) – Няма по-сладко от езика и по-горчиво от него. С езика си звездите сваля, много знае да приказва, много е умен (Геров, V, с. 607). Отношенията са причина – последица, фигурата определяна от старата реторика е металепа. Кривя си устата, казвам нечто неправо, казвам криво за нечто. Влизам в устата на хората, правя да ме укоряват (Геров, V, с. 456). Отношенията са причина – морална последица. Сече му главата, умен е, усеща се за всичко. В добра глава сто ръце (Геров, I, с. 215). Същите причинни отношения, като последиците са свързани с мисловна дейност. Особено хубав е последният израз, в който има две метонимии. Металепа - добра глава = умна глава, и сто ръце – хипербола (сто) ръце като инструмент, може да се вземе и като има (сто) ръце, (много) добри ръце, умее добре да върши нещо. За целия израз отношението е причина – последица.

Синекдохата, за разлика от метонимията, разкрива количествени отношения – част от цяло, род и вид, единствено вместо множествено число и обратно. Синекдохи са врата за къща, както и познатото огнище за бащина къща; век за хора; свят за земя, човешки род, хора; за род синекдохите са много – кръв, коляно, пояс, черга, повой.

Една от най-сполучливите синекдохи е синекдохата за зеница на окото – човек и чилечец, която нагледно разкрива особеностите на синекдохата от двата вида. В случая тя е намаляваща – употребено е цялото

вместо частта, разкрито и чрез умалителната форма; други намаляващи синекдохи са свят, век, хлебарница, кръчма и др.; нарастващи синекдохи от типа част вместо цяло са коляно, пояс за род; врата, капа съответно за къща и човек. Нарастването (употребата на по-малкото за по-голямото) и намаляването (употребата на цялото или по-голямата част вместо по-малкото) са свързани с посоката на синекдохата и съответно с ефекта, който като фигура носи.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Накрая ще отбележим интересна синекдоха от Коледа, макар и неотбелязана от Н. Геров, очевидно е била употребявана, тъй като се среща у възрожденски автори, и в частност у Л. Каравелов – Когато ми чукна седмата коледа – част от цяло в значение на цялото за назоваване на години. Този тип синекдохи са особено експресивни и понеже носят и качествен елемент могат да се определят като метонимична синекдоха. Приемаме разграничението, което Х. Морие прави между метонимия и синекдоха с оглед на качество и количество: докато метонимията изразява качествени отношения, синекдохата – само количествени (Морие, 1975, с. 727).

ЛИТЕРАТУРА

- Герв, Н. (1975-1978). Речник на българския език. Т. 1 – 5. София: Български писател.
- Младенов, Ст. (1979). История на българския език. София: БАН.
- Москвин, В. П. (2016). Теоретические основы стилистики. Москва: Флинта – Наука.
- Павлова, Е. (1982). Метонимията като стилно-езиково средство. София: народна просвета.
- Пернишка, Е. (1993). За системността в лексикалната многозначност на съществителните имена. София: БАН.
- Morier, H. (1975). Dictionnaire de Poetique et de Rhetorique. Paris: Pr. Univ. de France.